

การพัฒนาแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม
จังหวัดเชียงใหม่

The Development of An Integrated Buddhist Water Management Model Based
on Local Wisdom Through Involvement Mechanisms of Ethnic Communities in
Recurring Flooding Areas, Mae Chaem District, Chiang Mai Province

พิมภัสสร เต็ดขาด¹, เขมินทรา ตันธิกุล² และ อุเทน ลาพิงค์³
Pimpatsorn Dedkhad¹, Kheminthar Tanthikun² and Uthen Lapink³

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
Mahamakut Buddhist University Lanna Campus, Thailand
Corresponding Author, Email: ¹Nu.namrz@gmail.com

Retrieved: June 14, 2024; Revised: February 28, 2025; Accepted: March 8, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจและสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก 2) เพื่อพัฒนาแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธ 3) เพื่อขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มประชากรได้แก่กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชุมชน 5 แห่ง จำนวน 75 รูป/คนเครื่องมือในงานวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ของชุมชนที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์เกิดการสังเคราะห์องค์ความรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 หลักมีขนิมปาปฏิบัติ หลักการเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับการพัฒนาแบบในการจัดหา การพัฒนาพื้นที่การเกษตร การใช้อุปโภคบริโภค การใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาการออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมายการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ประยุกต์ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการน้ำ รวมทั้งสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมในการทำงานการประสานระหว่างชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการเรียนรู้ภายในครอบครัว ชุมชนจากรุ่นสู่ รุ่นให้รู้จักเพียงพอในการบริโภคกับทรัพยากรธรรมชาติบนถ่ายทอดผ่านหลักธรรมโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางซึ่งถือเป็นหัวใจพื้นฐานสำคัญของการเป็นวิถีพุทธแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามวิถีของคนในท้องถิ่น

คำสำคัญ: การจัดการน้ำเชิงพุทธ; การบูรณาการบนฐานภูมิปัญญา; น้ำท่วมซ้ำซาก; กลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

The purpose of this research article is to This research article aims to 1) Explore and synthesize Buddhist knowledge and local wisdom in water management among ethnic communities in areas prone to recurrent flooding 2) Develop a Buddhist-based water management model 3) Drive and disseminate the integrated Buddhist water management model



based on local wisdom through participatory approaches involving ethnic communities in recurrent flooding areas in Mae Chaem District, Chiang Mai Province. The study's population includes experts and stakeholders in five community areas, totaling 75 monks and laypersons. The research tools used were interviews and focus group discussions.

The research findings indicate that ethnic communities with diverse cultural backgrounds synthesize knowledge by utilizing local wisdom in water resource management, guided by the principles of the Four Sangahavathu (bases of social harmony), the Middle Way, and the Sufficiency Economy Philosophy. These principles align with the development of models for water acquisition, agricultural land development, consumption, and other uses. Stakeholder participation plays a key role in designing network structures that align with systematic collaboration goals. Information technology systems are applied in water management, along with concrete community engagement frameworks that foster cooperation. Additionally, knowledge transmission occurs within families and communities across generations, fostering an awareness of sustainable consumption of natural resources. This process is facilitated through Buddhist teachings, with temples serving as central hubs. This approach embodies the essence of a Buddhist way of life and Buddhist economics, reflecting the sustainable living practices of local communities.

Keywords: Buddhist Water Management; Wisdom-Based Integration; Repeated Flooding; Ethnic Group

บทนำ

บริบทพื้นที่และสภาพปัญหาในพื้นที่เป้าหมายที่จะทำวิจัย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่แจ่มมีความยาว 170 กิโลเมตร เกือบทั้งหมดอยู่ในเขตอำเภอแม่แจ่ม มีพื้นที่ป่า 2,477,634 ไร่ เนื้อที่อำเภอ 3,333.03 ตร.กม. ประกอบด้วยแม่น้ำที่สำคัญ จำนวน 10 สาย โดยมีน้ำแม่แจ่มเป็นแม่น้ำหลักที่เกิดจากห้วยแม่แจ่ม ห้วยแม่แจ่มน้อย และห้วยตอง ไหลรวมกับลำธารอื่น ๆ ทางด้านทิศใต้ของบ้านแจ่มหลวง ในเขตตำบลแจ่มหลวง และรับน้ำเพิ่มเติมจากลำน้ำสาขาอื่นที่ไหลจากลาดเขาด้านตะวันตกของเทือกเขาถนนธงชัยตะวันออก โดยลำน้ำแม่แจ่มจะไหลลงสู่ลำน้ำปิง บริเวณบ้านสบแจ่ม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (สำนักบริหารอนุรักษ์พื้นที่ 16 เชียงใหม่, 2558) แต่ในสถานการณ์ช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ป่าต้นน้ำแม่แจ่มถูกทำลายด้วยระบบทุนนิยมและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนที่อยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรน้ำในชุมชน ทำให้พื้นที่เกิดความแห้งแล้ง พื้นที่ป่าลดลง รวมทั้งเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ซึ่งเคยเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในช่วงปี 2554 ถือว่ามีความรุนแรงและสร้างความเสียหายอย่างมาก หลังถูกน้ำป่าไหลหลากลงมาจากดอย ผ่านช่องเขาลงมาในหุบเขา จนทำให้สายน้ำจากแม่น้ำแม่แจ่มได้ล้นทะลักเข้าท่วมทุ่งนาและชุมชนที่อยู่ทั้งสองฟากฝั่งอย่างรุนแรง สร้างความวิตกกังวลต่อคนในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แจ่ม ซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีวิถีชีวิตอยู่กับป่า พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงชีวิตอยู่กับป่า ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อกลมกลืนกับวิถีชีวิตประจำวัน ไม่สามารถที่จะแยกตัวออกจากป่าได้ แต่เนื่องจากประชากรกลุ่มชาติพันธุ์เพิ่มขึ้นวิถีชีวิตเปลี่ยนไปและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด มีการบุกรุกแผ้วถางเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกข้าวโพด หอมแดง กะหล่ำปลี ใช้น้ำเคมีในปริมาณที่มาก (พร้อมพล สัมพันธ์โน, 2557) ส่งผลให้เกิดน้ำป่าไหล



หลากหลายแหล่งน้ำดินเป็นตะกอนชั้นชั้น ไหลเข้าถล่ม สร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ดังเช่น ปี 2558 ที่ทำลายฝายกันน้ำหลายแห่ง คิดเป็นมูลค่าความเสียหายกว่า 150 ล้านบาท และมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีกหลายแห่งในพื้นที่ที่ป่าถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง (สำนักบริหารอนุรักษ์พื้นที่ 16 เชียงใหม่, 2558)

จากสถานการณ์ดังกล่าว ชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมกันศึกษา ทบทวนและฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเอง บนฐานแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ทุนวัฒนธรรม และความเชื่อ เช่น พิธีกรรม และระบบความเชื่อชุมชน เพื่อนำมาจัดการเป็นองค์ความรู้บูรณาการไปสู่การแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างสมดุลและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำของชุมชนจัดเป็นองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกันระหว่างวัฒนธรรมประเพณี ระบบนิเวศและสังคมเข้าด้วยกัน (บุญชัยงามวิทย์โรจน์ และคณะ, 2559) เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมทางภูมิสังคมระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นความรู้ของชุมชนกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ได้สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ที่มีคุณค่าความดีงามและจรรโลงวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้ (สุวิชา ศรีถาน และปรีดา ไชยา, 2559) โดยบูรณาการกับแนวทางจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา ผ่านหลักพุทธธรรม พระวินัย ศาสนพิธี และบทบาทของพระสงฆ์ เพื่อให้ตอบเป้าหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเริ่มจากการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ประกอบด้วย ความกตัญญูต่อแหล่งน้ำ การบวชป่าต้นน้ำ วิธีการบริหารจัดการน้ำตามหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น (กันยารัตน์ รินศรี, 2560)

อีกทั้ง การบริหารจัดการน้ำที่ดี จะต้องสอดคล้องกับทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในกลุ่มน้ำด้วย นับตั้งแต่ที่ดิน รวมไปถึงทรัพยากรคน การบริหารจัดการน้ำหากไม่ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมย่อมไม่สำเร็จ โดยเฉพาะการให้สิทธิในการใช้น้ำ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาแหล่งน้ำหรือจัดหาเพื่อประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในปัจจุบันเราประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง จึงต้องมีระบบจัดการแหล่งน้ำบาดาลและแหล่งน้ำผิวดินเพื่อกักเก็บน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ กระจายไปทั่วทุกชุมชน ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัดเพื่อให้มีแหล่งน้ำใช้ในหน้าแล้งอย่างเพียงพอในทุกพื้นที่ลุ่มน้ำ ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสภาพภูมิประเทศที่สามารถพัฒนาได้ โดยการพัฒนาไม่เกิดผลกระทบต่อชุมชน

2. การจัดสรรและใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม ในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีน้ำตามธรรมชาติหรือแหล่งน้ำต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาไว้ จะต้องมีการบริหารจัดการเพื่อให้การนำน้ำที่มีอยู่ในแต่ละสภาวะไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับกลุ่มกิจกรรมต่าง ด้วยความยุติธรรม กระบวนการที่จะดำเนินการจัดสรร ควบคุม กำกับกับการใช้น้ำในแต่ละกลุ่มนั้นต้องมีความชัดเจนเหมาะสมกับสภาวะของประเทศและชุมชน ซึ่งด้านเทคนิควิธีการจะต้องมีการศึกษา วิเคราะห์และวางรูปแบบกำหนดมาตรการโดยประชาชนมีส่วนร่วมให้ชัดเจนเพื่อให้กระบวนการจัดสรรและใช้ทรัพยากรน้ำมีประสิทธิภาพ และยุติธรรม

3. การอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ทรัพยากรน้ำ และแหล่งน้ำ ด้วยการดูแลรักษาฟื้นฟู แหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ไม่ให้เสื่อมโทรมลงตามธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ เพื่อให้มีสภาพการใช้งานได้ยืนนาน เริ่มตั้งแต่ต้องมีการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ต้องรักษาหรือหยุดยั้งไม่ให้เกิดการทำลายระบบนิเวศน์เพื่อควบคุมหรือรักษาให้พื้นที่ต้นน้ำลำธารที่เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติให้มีต้นน้ำลำธารที่เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติให้มีต้นน้ำลำธารหรือพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์จะเป็นแหล่งเก็บรวบรวมน้ำฝน ไว้ในช่องของดินแล้วค่อย ๆ ระบายลงสู่ต้นน้ำลำธารต่าง ๆ ให้เกิดมีน้ำใช้เองตามธรรมชาติ ส่วนการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และแหล่งน้ำต้องดูแลรักษาไม่ให้ถูกบุกรุกตื้นเขิน ป้องกันและกำจัดวัชพืชให้หมดไป เพื่อรักษาสภาพแหล่งน้ำให้ดีที่สุด (ปราโมทย์ ไม่กล้าดี, 2548)



ทั้งนี้ ผลจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในเบื้องต้น พบว่า ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอำเภอแม่แจ่มมี ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอาศัยความเชื่อในพระพุทธศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในพื้นที่ นอกจากนี้ ชุมชนยังมีความต้องการเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำในพื้นที่ชุมชนอย่างยั่งยืน แต่ยังคงขาดองค์ความรู้ที่เป็นรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งประสบปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขอย่างเร่งด่วนโดยเป็นพื้นที่มีน้ำท่วมซ้ำซาก และมีศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมได้ โดยคณะผู้วิจัยตั้งคำถามงานของวิจัยไว้ว่า องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างไร รูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากควรมีลักษณะอย่างไร ทั้งนี้รูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภูมิภาคน้ำแม่แจ่มในพื้นที่เป้าหมายนั้น จะเป็นต้นแบบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการบริหารจัดการน้ำได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นโครงการวิจัยนี้ จึงเป็นการนำหลักธรรมคำสอนที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้โดยการบูรณาการกับองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกผ่านความเชื่อและพิธีกรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อที่จะหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำในพื้นที่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจและสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำ โดยผู้วิจัยกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 25 คน
2. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผู้วิจัยกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน
3. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียและเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำท่วมในพื้นที่ชุมชน 5 แห่ง โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 25 คน

โดยกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธ ได้แก่ ตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนท้องถิ่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐในทุกระดับ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจะเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบและขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยออกแบบและสร้างขึ้นเองซึ่งประกอบด้วย 1. แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) และ 2. แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 25 รูป/คน ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
3. แบบสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research And Development: R&D) ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การวิจัย (Research: R1) ขั้นตอนที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพทั่วไป รวบรวมและสังเคราะห์ องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในการจัดการน้ำในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 5 ชุมชนจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 25 คน โดยกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำ และแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การพัฒนา (Development: D1) ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบและพัฒนา (Design And Development: D AND D) โดยการสร้างและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

- 2.1 ศึกษาข้อมูลการบริหารจัดการน้ำด้วยการวิเคราะห์เอกสาร
- 2.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอน R1 มาพิจารณากำหนดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม
- 2.3 สร้างรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.4 ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินรูปแบบ
- 2.5 จัดสนทนากลุ่มระดับชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำเสนอรูปแบบและตรวจสอบข้อมูล โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 20 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เครื่องมือเพื่อการวิจัย ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

3. การวิจัย (RESEARCH : R2) ขั้นตอนที่ 3 เป็นการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คณะผู้วิจัยถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำท่วมในพื้นที่ชุมชน 5 แห่ง โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 25 คน ได้แก่ ตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนท้องถิ่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐในทุกระดับ

4. การพัฒนา (DEVELOPMENT : D2) ขั้นตอนที่ 4 เป็นการดำเนินการวิจัย เพื่อประเมินผลและปรับปรุง (EVALUATION : E) คณะผู้วิจัยประเมินผล ปรับปรุงและพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการน้ำ ได้แก่ 1. ประเมินผล

โดยสอบถามความเห็นจากกลุ่มเป้าหมายคือประชาชนและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ 2. หาแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาแบบการบริหารจัดการน้ำ โดยเสวนาร่วมกับนักวิชาการ ตัวแทนจากชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง และกำหนดข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าน้ำแม่แจ่ม หรือ แม่น้ำสลักหิน เป็นลำน้ำสาขาของกลุ่มน้ำปิงตอนบน มีต้นน้ำอยู่ที่ดอยกิ่วป่าก้าง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม ไหลจากทางเหนือลงมาทางใต้ เป็นลำน้ำที่เกิดจากห้วยแม่แจ่ม ห้วยแม่แจ่มน้อย ห้วยตอง ไหลรวมกับลำธารอื่น ๆ ทางด้านทิศใต้ของบ้านแจ่มหลวง ในเขตตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม และรับน้ำจากลำน้ำสาขาอื่น ๆ ที่ไหลจากลาดเขา ด้านตะวันตก ของเทือกเขาถนนธงชัยตะวันออกและรวมน้ำที่รับเพิ่มเติมจากลำน้ำสาขาอื่น ๆ ที่ไหลจากลาดเขา ด้านตะวันออกของเทือกเขาถนนธงชัยกลาง ได้แก่ ลำน้ำสาขาต่าง ๆ คือ ลำน้ำแม่เอะ ลำน้ำแม่ตะละ ลำน้ำแม่สะงะ ลำน้ำแม่หยอด ลำน้ำแม่ปาน ลำน้ำแม่ศึก ลำน้ำแม่แรก และลำน้ำแม่แดด เป็นต้น แล้วไหลลงแม่น้ำปิง บริเวณบ้านสบแจ่ม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ มีความยาวของลำน้ำทั้งสิ้น 170 กิโลเมตร เป็นลำน้ำใหญ่ที่มีน้ำไหลเชี่ยวคดเคี้ยวไประหว่างโขดเขาและหุบผา มีเกาะแก่งและหาดทรายเป็นช่วง ๆ โดยร้อยละ 40 ของปริมาณน้ำแม่ปิง พื้นที่ลุ่มน้ำแม่แจ่ม มีทั้งหมด 1,705,003 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าจำนวน 1,401,556.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 82.08 โดยแบ่งออกเป็นป่าผลัดใบสมบูรณ์ 829,800 ไร่ ป่าดิบสมบูรณ์ 536,168.75 ไร่ ป่าผลัดใบรอสภาพฟื้นฟู 20,106.25 ไร่ ที่เหลือเป็นป่าสมบูรณ์ 11,918.75 ไร่ และป่าดิบสมบูรณ์รกรากฟื้นฟู 3,556.25 ไร่ ผู้อยู่อาศัยบริเวณลุ่มน้ำมี 5 ชนเผ่าคือ ไทเหนือ กะเหรี่ยง ละว้า ม้ง และลีซอ และพื้นที่ของชุมชนที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้แก่ (1) ชุมชนบ้านแม่ยางหลวง ตำบลท่าผา (2) ชุมชนบ้านแม่หลุ ตำบลกองแขก (3) ชุมชนบ้านกองกาน ตำบลแม่ศึก (4) ชุมชนบ้านแม่นาจร ตำบลแม่นาจร และ (5) ชุมชนบ้านห้วยยางสำน ตำบลท่าผา

ซึ่งการสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 การให้ (ทาน) การแบ่งปันให้น้ำเป็นทาน นอกจากนั้นการถวายนํ้าที่สื่อถึงการได้อานิสงส์อันดีของการถวายนํ้าจะทำให้ชีวิตจะทำอะไรได้ง่าย คล่องแคล่ว เหมือนสายน้ำ มีชื่อเสียง มีความสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากความกระหาย มีอายุยืน ผิวพรรณผ่องใส มีผละกำลัง มีปัญญามาก ต่อมาคือ การใช้วาจาในการเจรจาต่อรอง (ปิยวาจา) เพื่อแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ และต่อการร่วมแรงกันเสียสละตนเอง (อัตถจริยา) ในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม และสุดท้าย ความเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดมั่นคงและความยั่งยืน ซึ่งการบริหารจัดการน้ำ นอกจากนั้นหลักการเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการทำงานให้มีความสุขตามวิถีพุทธศาสนาคือการนำ "ธรรมะ" หรือ "หลักธรรมของพระพุทธศาสนา" มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่พึงประสงค์ ในแบบที่แต่ละคนต่างรู้หน้าที่ของตนเอง ช่วยให้บรรยากาศในชุมชน ท้องถิ่นเป็นมิตรจนเกิดความร่มเย็นเป็นสุขและประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยกันทั้งหัวหน้าชุมชน ลูกบ้าน คนต่างถิ่น และผู้ลงมือปฏิบัติ ดังนั้นธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติงานคือ อิทธิบาท 4 ซึ่งหมายถึง ธรรมแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะหรือ ความพอใจ ผู้ปฏิบัติงานต้องชอบหรือศรัทธาในงานที่ทำอยู่ และมีความสุขกับงานที่ได้รับมอบหมาย วิริยะ หรือ ความพากเพียร ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งหมั่นฝึกตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นจิตตะ หรือ ความเอาใจใส่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจหรือสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ รวมถึงมีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง และ วิมังสา หรือ ความหมั่นตรองพิจารณาหา

เหตุผลในงานที่ทำ ทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึงเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้ง ทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จ หรือผลสัมฤทธิ์ของงานนอกจากนั้นกล่าวได้ว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้ชุมชน หรือเป็นข้อหนึ่ง ที่สร้างข้อจำกัด ความอยาก ความต้องการของตนเอง ไปถึงการกระตุ้นค้นหา หรือความอยากเพื่อให้เกิดการ บริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากสังคมในชุมชนของอำเภอแม่แจ่ม ยังคงความเป็นพระพุทธศาสนาแต่ ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ความต้องการด้านทรัพยากรยังมีความจำเป็น มีขีดจำกัดสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่คนใน ชุมชนเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวมเป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกชน ควบคู่กับการ พัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือความเมตตา ความเกื้อกูลสงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังหลักของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ได้ ธรรมชาติยั่งยืนซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจ แบบมีขีดจำกัดที่มีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบแรกการบริหารจัดการ ทรัพยากรแหล่งน้ำแบบบูรณาการ คือใช้วิธีการกระบวนการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งโดยทั่วไปเกี่ยวข้อง กับการจัดหาและพัฒนาพื้นที่การเกษตร การใช้อุปโภคบริโภคฯ การใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ การอนุรักษ์และ ฟื้นฟูแหล่งน้ำแม่แจ่มให้คงอยู่และมีใช้อย่างยั่งยืนยาว รูปแบบต่อมาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การมีส่วน ร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการตัดสินใจที่คำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของสังคมและ สภาพแวดล้อมที่เป็นแหล่งการเพาะปลูกขนาดใหญ่อีกแหล่งของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการพัฒนาและการใช้ ทรัพยากรพื้นที่ป่า แหล่งน้ำซึ่งจุดนี้มีการใช้สารเคมี ปุ๋ยยาปราบศัตรูพืช จึงต้องหาทางลด หรือควบคุมลพิษทั้งนี้ การจัดการมลพิษโดยใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และการสร้างแรงจูงใจที่เหมาะสมในการลดปัญหามลพิษที่ สำคัญและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม รูปแบบต่อมาการออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย การ ออกแบบเครือข่าย เป็นการตอบคำถามหรือดูว่าส่วนต่าง ๆ ของทั้งเครือข่ายควร ทำงานร่วมกันอย่างไรในการ กำหนดแนวทางการ บริหารเครือข่ายจะทำให้การออกแบบเกิดแผนการดำเนินงานที่ดี การออกแบบที่เหมาะสม ช่วย ให้สถานศึกษาบรรณนโยบายและเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติการ และที่สำคัญการออกแบบ เครือข่ายต้อง สอดคล้องกับคุณสมบัติของสถานศึกษา บริบทการดำเนินการและขอบเขตในการ ดำเนินการ ซึ่งรูปแบบการ ประยุกต์ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการจัดการน้ำและเครือข่ายซึ่งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการน้ำและข้อมูลต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายเพื่อให้ประสบความสำเร็จ สามารถทำ ได้โดยหน่วยงานต่าง ๆ ต้องเชื่อมต่อกันได้ในหลาย ระดับผ่านระบบสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมต่อ ระหว่างกันและกัน และ การเชื่อมต่อกับสมาชิกเครือข่ายแนวทางด้านดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายและ ข้อบังคับด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นการประสานงานกับหน่วยงานกำกับดูแลท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อติดตาม สถานการณ์น้ำและมาตรการบรรเทาผลกระทบที่จะเกิดต่อการรักษาต้นน้ำธรรมชาติ และรูปแบบการอาศัย หลักธรรมทางพุทธศาสนาบูรณาการทางการบริหารจัดการ ในคือหลักสายกลาง (มัชฌิมา) หรือเป็นหลักคำสอนที่ เป็นหัวใจที่สำคัญ หรือคุณค่าทางจริยธรรมอยู่ตรงที่การดำรงชีวิต ด้านการหาเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องเรียกว่า สัมมาอาชีวะ หรือสัมมาการประกอบกิจการงานเกี่ยวกับการผลิตการจำหน่าย จ่าย แจก การบริโภค และการใช้ สอยสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดี ตามหลักการพอเพียง คือพออยู่พอกิน ความเหมาะสม หรือ ความพอดี และเมื่อร่วมกัน จึงได้ความว่า การผลิตจำหน่าย และบริโภคอย่างพอเหมาะพอดีอย่างประเสริฐ แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง

3. เพื่อขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การขับเคลื่อน การบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ต้องนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการ ประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของ ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาดและเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นหลักจริยธรรมหลักการเดินสายกลาง หรือ

มัชฌิมาปฏิปทา ระดับโลกียธรรม เป็นธรรมที่เหมาะสมกับชุมชนทั่วไปให้รู้จักพอในการบริโภคใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ เน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลัก เบญจศีล และเบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ ของการเป็นวิถีพุทธแนวทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และหลักการ ไม่เบียดเบียนกัน ความไม่เบียดเบียนในพระพุทธศาสนา ไม่ทำร้ายชีวิตสัตว์ทั้งปวง (อหิงสา สัพพ ปาณานัง) ซึ่งรวมอยู่ในระบบนิเวศด้วย นับว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นเศรษฐศาสตร์ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่าง ซึ่งจะเป็นการนำ หลักการที่ได้ไปถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจากภูมิปัญญามีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนโดยภูมิปัญญา มีบทบาท สำคัญในการกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นประสานเครือข่ายเพื่อร่วมมือในการแก้ไขปัญหา เสริมสร้าง พลังอำนาจและศักยภาพชุมชน สำรวจทุนชุมชน รวมไปถึง การร่วมมือกับชุมชนเพื่อออกแบบ การพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ปัญหาและ อุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของภูมิปัญญาตามบทบาทที่มีต่อชุมชนยังเป็นในเรื่องของบทบาทของรัฐที่มีต่อภูมิปัญญาในฐานะหน่วยในการส่งเสริมทรัพยากร

อภิปรายผลการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและสังเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำของ ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น ส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคมยังมีบทบาทสำคัญกับสังคมโลกสมัยใหม่ที่เจริญขึ้น ทั้งนี้ศาสนายังมีประโยชน์ และมีความสำคัญสำหรับชีวิตของชาวบ้าน โดยชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ในพื้นที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการ พัฒนา การผลักดันนโยบายการพัฒนา ร่วมกับฝ่ายท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างเห็น ได้ชัด ด้วยกัน 3 ด้าน คือ 1) องค์ความรู้ที่ใช้ในบริการการจัดการ (Knowledge used in management services) 2) การสร้างกิจกรรมการจัดการ (Creating management activities) 3) การสร้างเครือข่าย (networking) การจัดการเครือข่ายที่แตกต่างกันบางรูปแบบมีการจัดการอย่างเป็นขั้นตอน มีแผนงาน มีระเบียบ บางพื้นที่เป็นการจัดการเครือข่ายแบบหลวม ๆ ที่ใช้สำหรับการกำกับและควบคุม จะมีก็แต่การลงมือทำกิจกรรม ร่วมกันเพียงเท่านั้นซึ่งการจัดการสร้างเครือข่ายจะมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดเป็นหลักสะท้อนให้เห็นได้จากบทบาทข้อดี และประโยชน์ที่ได้จากการทำงานร่วมกับเครือข่าย ความร่วมมือในพื้นที่หลายรูปที่ส่งผลดีด้านการจัดการและการ อนุรักษ์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และกำลังคนจากเครือข่ายความร่วมมือมีการ จัดตั้งเครือข่ายการ ทำงานนอกจากนั้นภูมิปัญญาพื้นบ้านเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะ อุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้อง กับการผลิตและ วิถีชีวิตชาวบ้านเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันสอดคล้องกับการศึกษาของ กันยารัตน์ รินศรี (2560) ที่ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธกรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มน้ำปิง จ.เชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการจัดการ ทรัพยากรน้ำให้คุ้มค่าและใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งนอกจากจะใช้เป็นสถานที่ร่นรมย์พักผ่อนหย่อนใจและ แสดงออกโดยผ่านหลักพุทธธรรม พระวินัยศาสนพิธี และบทบาทของพระสงฆ์การจัดการทรัพยากรน้ำของกลุ่ม อนุรักษ์กลุ่มน้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน และโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มชุมชนกลุ่มน้ำปิง และพระสงฆ์เข้ามามี ส่วนร่วม โดยเห็นว่าทรัพยากรน้ำเป็นของสาธารณะ จึงมีการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกัน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการจัดการแบบบูรณาการโดยใช้หลักพุทธธรรม อำนาจอริย ภูมิปัญญาท้องถิ่น



และกระบวนการชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย ส่วนรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรสร้างคุณธรรมในจิตใจ

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนาชุมชน การให้ความช่วยเหลือประชาชน เกิดพลังสามัคคีในชุมชนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาพื้นที่ และเกิดการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนโดยความร่วมมือของคนในชุมชน เป็นการนำหลักการ วิธีการ และกระบวนการพัฒนาจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนามาผสมผสานให้สอดคล้องลงตัวและสรุปแนวทางที่ได้ ดังนี้ 1) การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) 2) การบูรณาการ (Integration) 3) กลยุทธ์ (strategy) 4) การใช้หลักธรรม (Using principles) ซึ่งผู้ที่จะถ่ายทอดหลักธรรมทางความคิด ผ่านการทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การชักชวนชาวบ้านให้มีกิจกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นสร้างระบบปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น รมณศรีให้ประชาชนในหมู่บ้านมีจิตสำนึกในการประกอบอาชีพ ไม่ทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ เคารพพระเบญจกถุเกณท์ต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่ม โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม ยุทธวิธีที่ได้ผลในการป้องกันรักษาไว้ ซึ่งธรรมชาติของชุมชน ซึ่งชาวบ้านผู้ที่ได้อาศัยป่าเป็นแหล่งดำรงชีวิตในเชิงปฏิสัมพันธ์อย่างมีคุณภาพพอควรกับธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุริยะ หาญพิชัย (2560) ที่ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน บ้านหนองเชียง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำของชุมชนบ้านหนองเชียงมีรูปแบบการจัดการน้ำร่วมกัน เน้นผลประโยชน์โดยใช้การปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชน ไม่เบียดเบียนทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยการนำเอาความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานกับการบริหารจัดการน้ำในชุมชนด้านกายภาพ ด้านสังคมด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านความเชื่อ ปัจจัยที่มีผลต่อพลวัต การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ เด็กและเยาวชน ไม่ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญา ขาดการการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การพัฒนามาตามนโยบายของรัฐ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นตำรามากกว่าการนำความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน การอพยพไปทำงานต่างถิ่นเนื่องจากผลตอบแทนด้านรายได้ที่สูงกว่า

3. เพื่อขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่นอกจากการพัฒนาให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นแล้ว การถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น ๆ หน่วยงานอื่น ๆ ภายในองค์กร หรือชุมชนท้องถิ่นก็เป็นส่วนสำคัญ องค์กรชุมชนท้องถิ่นหรือสังคมใดขาดการถ่ายทอดความรู้ที่ดีความรู้ที่บุคคล องค์กร หรือชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้การสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้อาจใช้แนวทาง 1) การสร้างระบบในการค้นหาความรู้ เป็นการสร้างเครื่องมือในการบ่งชี้ว่า แหล่งความรู้ที่สำคัญขององค์กรอยู่ที่ใด เพื่อให้ผู้ที่ต้องการความรู้สามารถทราบว่าคุณสมบัติที่ต้องการนั้นมีแหล่งความรู้อยู่ที่ใดบ้าง การถ่ายทอดความรู้โดยการสร้างระบบในการค้นหาความรู้ เน้นเฉพาะความรู้เปิดเผย หรือความรู้ชัดแจ้งที่จับต้องได้ เช่น สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคเหนือ และแอปพลิเคชันสภาพอากาศ 2) การสร้างเครือข่ายการถ่ายทอดความรู้เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อมุ่งเน้นให้พนักงาน ในองค์กรหรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ชนิดที่เป็นความรู้ฝังลึกหรือซ่อนเร้นจับต้องไม่ได้ (Tacit Knowledge) ได้ดียิ่งขึ้น 3) การสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนและให้บริการถ่ายทอดความรู้ มีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่สนับสนุนและให้บริการในการถ่ายทอดความรู้โดยตรงทำหน้าที่คอยช่วยเหลือ กระตุ้น และสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ และถ่ายทอดความรู้



ให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ผลของการขับเคลื่อนและถ่ายทอดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่พบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ตลอดจนปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขัน สูงสุดโดยความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม และเป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ อำพล ปุญญา (2559) ที่ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามหลักพุทธวิธีของจังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปและปัญหาในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดพิจิตร แบ่งออกเป็น 4 ด้านด้วยกัน คือ 1) ด้านการบริหารองค์กรที่ดี คือ พื้นที่ของจังหวัดพิจิตรเป็นที่ลุ่มต่ำแม่น้ำไหลผ่าน รับน้ำในฤดูกล น้ำหลาก การบริหารจัดการน้ำในระดับจังหวัดไม่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ ขาดการรวมแผนแม่บทหลัก ขาดการจัดทำข้อมูลผังน้ำในพื้นที่ 2) ด้านการบริหารจัดการน้ำและบำรุงรักษา คือ มีปัญหาการจัดเก็บน้ำที่หลากมาตามฤดู ขาดแหล่งกักเก็บน้ำ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ถูกบุกรุก การขุดลอกคลองยังเก็บน้ำไว้ไม่ได้ ขาดฝายและประตูเปิดปิดในลำคลอง 3) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มผู้ใช้น้ำ คือ ขาดการมีส่วนร่วม ขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งจากผู้ใช้พื้นที่แท้จริง มีการแย่งชิงน้ำเพื่อการเกษตร และ 4) ด้านผลสัมฤทธิ์ของงาน คือ ยังมีปัญหาเรื่องน้ำท่วมและน้ำแล้งในพื้นที่ ของจังหวัดพิจิตร

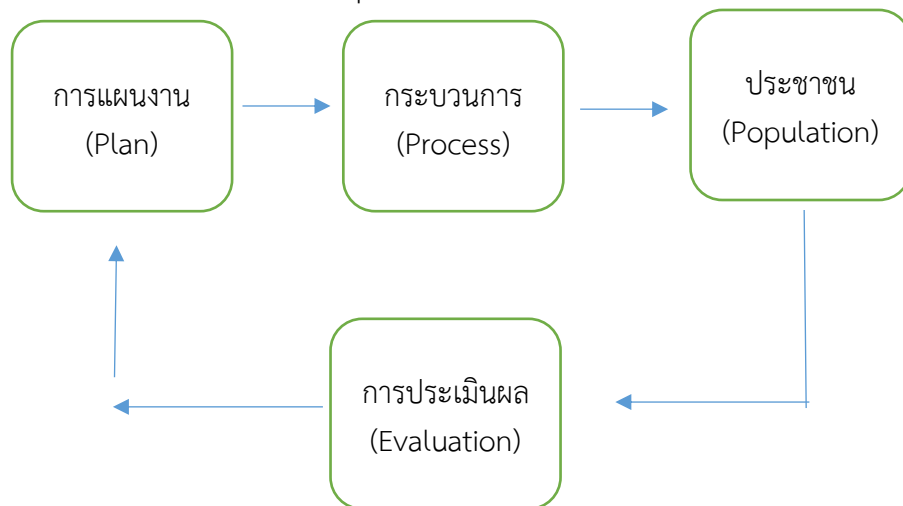
2. แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธวิธีกับการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดพิจิตร นำเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา ทั้งนี้ได้นำปัจจัยที่ส่งเสริม ต่อการบริหารจัดการน้ำมาใช้ให้เกิดความเหมาะสม ความพอดี คือการนำหลักสัปปายะ 7 มาเป็นส่วนช่วยเสริมในการบริหารจัดการน้ำให้เกิดความเหมาะสมขึ้น คือ 1) การบริหารองค์กรที่ดีตามหลักสัปปายะ 7 ต้องอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสม สามารถเดินทางไปได้สะดวก มีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ บุคลากร ในองค์กรจะต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ต้องมีงบประมาณที่เพียงพอ อยู่ในภูมิประเทศที่ดีและมีเสถียรภาพในการปฏิบัติงาน 2) การบริหารจัดการน้ำและบำรุงรักษาตามหลักสัปปายะ 7 ต้องมีการพัฒนาแหล่งจัดเก็บน้ำให้ดี ต้องมีการขุดลอกคลอง ต้องมีข้อตกลงร่วมกัน ต้องมีคณะกรรมการลุ่มน้ำในระดับต่าง ๆ ต้องมีน้ำเพื่อประกอบอาชีพ ต้องมีการกักเก็บน้ำในฤดูน้ำหลาก ต้องมีน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ 3) การมีส่วนร่วมขององค์กรผู้ใช้น้ำและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามหลักสัปปายะ 7 ประชาชนต้องเสียสละพื้นที่บางส่วนเพื่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ ต้องกำจัดสิ่งปฏิกูลที่ขวางทางน้ำ ต้องเข้าร่วมประชุมกลุ่มร่วมกัน จะต้องมีการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม ต้องได้ใช้น้ำอย่างเท่าเทียมกัน ต้องร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อม ต้องมีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค 4) ผลสัมฤทธิ์ของงานตามหลักสัปปายะ 7 ต้องมีคณะกรรมการทำงานที่แน่นอน ต้องมีความรู้ความสามารถ มีอำนาจสั่งการ ต้องมีเส้นทางระบายน้ำที่ดี ต้องมีข้อตกลงร่วมกัน ต้องมีแหล่งน้ำชุมชน ต้องมีการจัดเก็บน้ำ ต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 3. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามหลักพุทธวิธีของจังหวัดพิจิตร แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1) การบริหารองค์กรที่ดี ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสมคืออยู่ในภูมิประเทศที่ดี สามารถเดินทางไปได้สะดวก บุคลากรภายในองค์กรมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการน้ำ มีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ องค์กรมีงบประมาณที่เพียงพอ และมีเอกภาพในการปฏิบัติงาน 2) การบริหารจัดการน้ำและบำรุงรักษา มีการพัฒนาพื้นที่แหล่งจัดเก็บน้ำให้ดี โดยมีการขุดลอกคลองเพื่อกักเก็บน้ำ ในฤดูน้ำหลาก มีคณะกรรมการลุ่มน้ำในระดับต่าง ๆ เข้ามาดูแล มีการพูดคุย ตกลงกันในเรื่องน้ำ ประชาชนมีน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภค มีน้ำประกอบอาชีพอย่างเพียงพอ 3) การมีส่วนร่วมขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เสียสละพื้นที่บางส่วน เพื่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างเป็นรูปธรรม มีการประชุมกลุ่มร่วมกันเพื่อรณรงค์เรื่องดูแลสิ่งแวดล้อม กำจัดสิ่งปฏิกูลที่ขวางทางน้ำไหล เพื่อให้ประชาชนมีน้ำเพื่อการ



อุปโภคบริโภคอย่างเท่าเทียมกัน 4) ผลสัมฤทธิ์ของงาน มีคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำระดับจังหวัดที่ชัดเจน ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการน้ำ มีอำนาจสั่งการอย่างแท้จริง มีแหล่งน้ำชุมชน เพื่อใช้จัดเก็บน้ำ หลากตามฤดูกาล โดยมีเส้นทางระบายน้ำที่ดีโดยที่กลุ่มมีข้อตกลงการใช้น้ำร่วมกัน และประชาชนในพื้นที่มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงพุทธบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” การบริหารจัดการเป็น กระบวนการที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์มาผนวกกับการทำงานในองค์กรเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีคุณภาพ การบริหารจัดการยังมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ และวิธีการปฏิบัติงาน ให้เกิดผลในทางปฏิบัติมากที่สุดหรือที่เรียกว่า เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการบริหารจัดการ 3 P 1 E ได้แก่ การแผนงาน (Plan) กระบวนการ (Process) ประชาชน (Population) 1 E การประเมินผล (Evaluation) ดังแผนภาพนี้



ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ส่งเสริมการจัดการน้ำโดยนำกลยุทธ์ด้านการศึกษารเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรมชนเผ่าไปประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาแหล่งธรรมชาติให้เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่แต่ละชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

1.2 ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ภาพลักษณ์ของอำเภอแม่แจ่มเป็นการท่องเที่ยว ป่าแบบสร้างความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว

1.3 สร้างเครือข่ายของประชาชนร่วมกับผู้นำด้วยสื่อเทคโนโลยีในการบริหารจัดการน้ำ สามารถเข้าถึง ข้อมูลได้โดยสะดวก

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

บทบาทภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชนต้นน้ำเพื่อความพร้อมต่อภัยพิบัติที่ส่งผลต่อการจัดการน้ำ ชุมชนในพื้นที่ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่



เอกสารอ้างอิง

- กันยารัตน์ รินศรี. (2560). การจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการแนวพุทธ : กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 15(2), 47-59.
- บุญชัย งามวิทยโรจน์. (2559). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำชี. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยพัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ.
- ปราโมทย์ ไม้กลัด. (2548). *ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรน้ำในประเทศไทย* (เอกสารประกอบการบรรยาย). เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พร้อมพล สัมพันธ์โนนุดโร. (2557). *ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของปกากะญอ บ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิชา ศรีถาน และปรีดา ไชยา. (2559). การรับรู้และแรงจูงใจการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทยในช่วงวันหยุดพักผ่อนที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารช่อพยอม*, 28(2), 296-304.
- สำนักบริหารอนุรักษ์พื้นที่ 16 เชียงใหม่. (2558). *ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- สุวิชา ศรีถาน และปรีดา ไชยา. (2559). การค้นหามรดกภูมิปัญญาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 10(1), 12-22.